

Avot de Rabbi Nathan hoofdstuk 7

De gastvrijheid van Avraham en Job

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 17a (Misjna Avot 1,5)

José(f) ben Jochanan¹, een man uit Jeruzalem, zegt: ‘Laat je huis wijd openstaan, en laat de armen leden van jouw huis zijn, en praat niet uitgebreid met vrouwen.’

‘Laat je huis wijd openstaan.’ Hoe is dit? Dit leert dat iemands huis wijd moet openstaan (naar alle richtingen); naar het noorden, naar het zuiden, naar het oosten en naar het westen. Evenals (bij) Job, die vier toegangsdeuren in zijn huis aanbracht. Waarom bracht Job vier toegangsdeuren in zijn huis aan? Omdat de armen geen moeite moesten doen om rond het gehele huis te gaan. Wie uit het noorden kwam, ging rechtstreeks zijn weg naar binnen; wie uit het zuiden kwam, ging rechtstreeks zijn weg naar binnen; en evenzo uit iedere windrichting. Daarom bracht Job vier toegangsdeuren in zijn huis aan.²

Uitleg:

De midrasj weidt hier nog wat verder uit over de plichten rond *gemiloet chasadim* (het verrichten van liefderlijke daden), genoemd in de uitspraak van Sjim’on de Rechtvaardige. Dit concept omsluit ruim genomen vele dingen. Met name ook de plicht tot gastvrijheid en het nodigen van armen aan de dis. Menachem Me’iri³ – en in zijn voetsporen de exegeet Don Jitzchak Abravanel – gaf een ruime invulling aan dit wijd openstellen van het huis. Volgens deze twee commentatoren mag je geen grens stellen aan het aantal armen dat om hulp vraagt. Niemand die om voedsel smeekt mag je met lege handen heen sturen. Eveneens moet je gasten en reizigers een slaapplek bieden als dat nodig is. Verder dien je bereid te zijn om aan behoeftigen geld en goederen uit te lenen. Speciaal de armen binnen de gemeenschap zul je tegen redelijke betaling in dienst nemen, wanneer je werkers wilt inhuren. Ook dit valt onder een ‘open huis’. Je moet allen die bij jou om hulp komen zelfs zo liefderijk ontvangen, dat zij zich kind aan huis weten. Zo gaan ze zichzelf als het ware als vaste huisgenoten beschouwen.

De tafel van een gastvrije gastheer – rond welke armen en behoeftigen zich scharen om mee te eten – geldt als het altaar waarop voor Israëls zonden verzoening werd gedaan, zo legde Rabbi Menachem Me’iri uit:

»Ik besef al te goed wat in (het boek) Ezechiël is gezegd ten aanzien van het altaar: ‘(De hoogte van het houten altaar was drie el ...) Dit is de tafel die voor het aangezicht van de Eeuwige zal zijn’ (Ez. 41:22). En de Wijzen leggen aan het eind van (het Talmoed-traktaat) Chagiga (27a) uit, dat het vers opent met het altaar en eindigt met de tafel. Dit is om je te vertellen dat ten tijde dat het tempelheiligdom

¹ Volgens de tekst van Misjna Avot is zijn naam José ben Jochanan. Hij diende als *Av bet dien*, president van het gerechtshof.

² Het zelfde verhaalt de midrasj overigens ook ten aanzien van Avraham die zijn tent naar vier zijden open liet voor passerende reizigers.

³ Menachem ben Sjlomo Me’iri (eerste helft dertiende eeuw, Provence) groot talmoedist en exegeet. Hij schreef ook commentaar bij de uitspraken in Spreuken der Vaders.

bestond het altaar verzoening bracht; ten tijde dat het tempelheiligdom niet meer bestaat, doet de tafel verzoening. Daarom zegt hij (Josef ben Jochanan): ‘En laat de armen leden van jouw huis zijn etc.’⁴

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 17a-b

‘En laat de armen leden van jouw huis zijn.’ Niet werkelijk leden van jouw huishouden, maar zodanig dat de armen (ongedwongen) praten over wat zij aten of dronken in jouw huis, zoals de armen praatten over wat zij aten en dronken in het huis van Job; en zoals wanneer zij elkaar troffen de een aan de ander vroeg: ‘Van waar kom je?’ en de ander dan antwoordde: ‘uit het huis van Job’; of (wanneer een van hen vroeg) ‘waar ga jij naar toe’?, en de ander dan antwoordde ‘naar het huis van Job.’

Toen de grote catastrofe (bezoeking) over hem kwam, sprak Job tot de Heilige, Hij zij gezegend: ‘Heer der wereld, heb ik de armen niet te eten gegeven en heb ik niet hun dorst gelest?’ – zoals geschreven staat: *‘Of heb ik mijn brood in mijn eentje gegeten en heeft de wees daarvan niet (mee)gegeten?’* (Job. 31:17). ‘En heb ik de naakten niet gekleed?’, zoals immers geschreven staat: *‘(Indien zijn heupen mij niet gezegend hebben) en zo hij zich niet verwarmd heeft met de wol van mijn schapen (... mogen mijn schouders dan ontwricht worden)’* (Job. 31:20-21). Niettemin antwoordde de Heilige, hij zij gezegend, aan Job: ‘Job, je hebt nog niet de halve maat bereikt die Avraham bereikt heeft. Jij zat in huis te wachten op gasten opdat ze bij jou binnen zouden gaan. Aan iemand die gewend was om een (stuk) tarwebrood te eten gaf jij een (stuk) tarwebrood, aan iemand die gewend was vlees te eten gaf jij vlees te eten, aan iemand die gewend was wijn te drinken gaf jij wijn te drinken. Maar Avraham handelde niet zo. Hij daarentegen ging erop uit⁵ en trok rond in de wereld.⁶ Wanneer hij reizigers aantrof, bracht hij hen in zijn huis. Aan wie niet gewend was om een stuk brood te eten, gaf hij een stuk brood te eten; aan wie niet gewend was om vlees te eten, gaf hij vlees te eten; en aan wie niet gewend was om wijn te drinken, gaf hij wijn te drinken. En niet alleen dit, maar hij stond op en bouwde grote paleizen langs de wegen en bracht daarin eten en drinken onder, zodat ieder die kwam en daar binnen ging, at, dronk en de hemel zegende. Daarom werd hem een tevreden (gerust) gemoed geschonken.⁷ En alles waar de mond om vroeg, werd in het huis van Avraham aangetroffen, er is immers gezegd: *‘En Avraham plantte een tamarisk⁸ in Bersjeva’* (Gen. 21:33).

Uitleg:

Job terecht gewezen

⁴ Zie Menachem Me’iri, Sefer Bet ha-Bechira, Misjna Avot, a.l.

⁵ In plaat van ‘*jotzé*’ (hij ging op weg) geeft L. Finkelstein, *Mavo le-Masechtot*, p. 179) de voorkeur aan de lezing ‘*sjat*’ (rondzwerven, zwerven; zo o.a. een lezing bij Josef Ibn Akinin)

⁶ We lezen ‘*mechazzér*’ (rondtrekken; zie L. Finkelstein, *ibid.*) i.p.v. *mehaddér*.

⁷ Rabbi Eliahoe van Delyatin betreft deze woorden (in zijn commentaar Bené Avraham) op het gemoed van de gast. Bij het horen van de zegen na de maaltijd beseft deze tot zijn tevredenheid dat hij mocht heengaan zonder de gastheer iets te hoeven vergoeden; de midrasj suggereert overigens dat juist ook de gast de zegen sprak; zie verder ons commentaar beneden.

⁸ Tamarisk, in het Hebreeuws ‘*ésjèl*’; in Midras Be-resjiet Rabba (54,6) door Rabbi Jehoeda uitgelegd als een ‘boomgaard’ waarin alles groeide waar men maar om vroeg (woordspeling *ésjèl* – *sja’al* – vragen), zoals vijgen, druiven en granaatappelen. Rasji (Babylonische Talmoed (Ketoevot 8b) legt ‘*esjèl*’ uit als acroniem. De letters van dit woord zouden verwijzen naar de goede daden van Avraham: eten geven (*achal*), te drinken geven (*sjata*) en het begeleiden van gasten (*lawa*).

De midrasj voert hier Job ten tonele als het grote voorbeeld van de rechtvaardige (*tzaddiek*) die zijn huis openzet voor armen en bedelaars. De gastvrijheid van Job was min of meer spreekwoordelijk. In zijn huis was het een voortdurend komen en gaan van hulpbehoevenden. Niettemin werden hij en zijn gezin neergesabeld door een onherstelbare catastrofe. Het in de midrasj gebruikte woord voor die ‘catastrofe’ – *poer’anoet* – betekent in feite ‘retributie’, ‘straf’, ‘vergelding.’ Maar wat had God te vereffenen en aan Job betaald te zetten? Het gebruik van het woord ‘*poer’anoet*’ verradt de sfeer van een klassieke rabbijnse interpretatie van het boek Job. Daarin worden aan Job verwijtbare zelfgenoegzaamheid en verwatenheid toegeschreven. In dit verband wijst Rabbi Eliahioe van Delyatin er in zijn commentaar op dat Job zijn lot als onterecht verwierp, omdat hij van de hemel toepassing verlangde van het principe ‘*tzedaka teztil mimmawèt*’ (rechtvaardigheid of liefdadigheid redt van de dood). Daarbij achtte Job zich als een ter dood veroordeelde, aangezien hij van zijn kruin tot aan de voetzolen bedekt was met zweren.⁹

Kort Excurs verschillende visies op Job

Het is opvallend dat Job zich pas echt tegen het lijden ging verzetten, toen hij zelf lijfelijk door een huidziekte werd aangetast. Het smartelijke lot van zijn vee en kinderen aanvaardde hij aanvankelijk gelaten en met waardigheid (Job. 1:21-22). Op dit punt valt zeker wel wat op Job aan te merken. De verwerpelijke en opstandige houding van Job ontzegde hem volgens die klassieke uitleg het recht om zich tegenover het Opperwezen te beklagen. Een verwijt aan Job klinkt ook onmiskenbaar door in de tekst van Avot de-Rabbi Nathan. Deze klassieke interpretatie van het Jobsverhaal vertoont mijns inziens te weinig aandacht voor de schrikbarende disproportionaliteit van de ramp die Job en zijn onschuldige gezinsleden trof! Buitendien kunnen we de scherpe aanklacht tegen Job – zoals bij vele klassieke commentatoren aanwezig – moeilijk rijmen met de rechtvaardigende woorden die God uiteindelijk ten aanzien van hem sprak. Want dit zei de Eeuwige volgens het verhaal tot Jobs vriend Elifaz: *‘Mijn toorn is ontbrand tegen u en tegen uw twee vrienden, want u hebt niet juist over Mij gesproken, zoals Mijn dienaar Job’* (Job 42:7). Indien de rechtvaardige Job al iets te verwijten viel, was het niet zijn verzet en aanklacht tegen het lijden als zodanig, maar het feit dat hij eigen leed centraal stelde. Een rechtvaardiging of verklaring voor het vreselijk lot dat Job en de zijnen trof, is deze tekortkoming zeker niet! De essentie van het verhaal over Job is veeleer dat mensen soms onverdiend lijden overkomt. Schuldloos of disproportioneel lijden behoeven mensen niet altijd zonder slag of stoot te aanvaarden! Een mens mag bij tijd en wijle protesteren en hij moet zich bovendien actief tegen vermijdbaar leed verzetten. Als hij uiteindelijk maar de ondoorzichtigheid van het lot en van Gods voorzienigheid in berusting leert erkennen. De vraag naar het waarom van het lijden gaat menselijk verstand nu eenmaal te boven. Ieder van ons is, als het erop aankomt, niet veel meer dan een beetje stof en as (vgl. Job 42:6).

Geloven, ondanks momenten van twijfel en verzet

Al in de Babylonische Talmoed vinden we de mening dat Job niet echt bestaan zou hebben, maar een allegorisch personage betreft.¹⁰ De geschiedenis van Job heeft in vele verklaringen model gestaan voor het historische lot van een door leed en vervolgingen geplaagd Israël. Dit verklaart een verdieping van die metaforische uitleg in moderne commentaren van na de Sjoa. Het is uiteraard begrijpelijk dat daarin de klassieke negatieve waardering van Job merendeels is losgelaten. Alle nadruk kwam immers te liggen op het irrationele en disproportionele karakter van de historische rampen die Job-Israël getroffen hebben.

⁹ Hier is verwezen naar de melaatse Mirjam, die eveneens als een dode beschouwd werd (vgl. Num. 12:12).

¹⁰ Zie Babylonische Talmoed, Bava Batra 14b-16b.

Als Job blijft het Joodse volk in vertwijfeling en met al zijn vragen in dialoog met de Allerhoogste. Het verhaal van Job biedt een uitweg. Het verschaft ruimte aan een vorm van godsvertrouwen, waarin we de vraag naar het waarom van het lijden bewust onbeantwoord laten. Welke verklaring zouden we met ons nietige begrip kunnen bevatten, welke antwoord met ons kleine gemoed accepteren?

»Avraham ontving reizigers bij hun heen- en terugreis. Nadat zij gegeten en gedronken hadden, sprak hij tot hen: 'Spreek de zegen uit.' Daarop vroegen ze hem: 'Wat moeten we zeggen?' Hij sprak dan tot hen: 'Gezegend (is de) God van de wereld, Die ons van het Zijne te eten heeft gegeven.' Wanneer iemand de opdracht aanvaardde om de zegen uit te spreken, mocht hij eten, drinken en (vrijelijk) heengaan. Maar zo hij de opdracht om de zegen uit te spreken niet aanvaardde, dan sprak Avraham tot hem: 'Geef wat je me verschuldigd bent.' En wanneer hij dan vroeg 'Wat ben ik jou verschuldigd?', antwoordde hij: 'Eén maat wijn kost tien follera, één pond vlees kost tien follera, en één (rond) brood kost tien follera. Wie zal aan jou wijn in de wildernis geven? Wie zal aan jou vlees in de wildernis geven? Wie zal jou brood in de wildernis geven?' Omdat de gast dan inzag hoezeer hij in het nauw gedreven was, sprak hij: 'Gezegend (is de) God, Die ons van het Zijne te eten heeft gegeven.' «¹¹

Terug naar de tekst

De kernboodschap van deze overlevering in Avot de-Rabbi Nathan is dat het niet genoeg is om hulp te bieden aan de armen die hierom durven vragen. Binnen een gemeenschap moet men actief op zoek gaan naar het stille leed van hen die de weg naar ons huis niet weten te vinden, naar al diegenen die niet weten bij welk loket ze hun steun moeten zoeken, of naar allen die zich schamen om openlijk om ondersteuning te vragen!

Op een verhalende manier brengt de midrasj en de uitleg ervan ons hier de grondbeginselen bij voor verantwoorde sociale hulpverlening. Hoe kunnen we die hulp op een effectieve en menswaardige manier aanbieden? Door armoede en noden te signaleren, door genereus te geven en door een menswaardige manieren van hulp te bedenken, zoals door de sociaal zwakken een lening te verschaffen, hen werk aan te bieden en andere mogelijkheden tot zelfhulp en zelfstandigheid.

Zorg voor de ander

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 17b

'Leer de leden van jouw huishouden¹² bescheidenheid en zachtmoedigheid.'¹³ Want wanneer iemand een bescheiden en zachtmoedig mens is en ook de leden van zijn huishouden zijn zachtmoedige en bescheiden mensen, wanneer dan een arme komt en bij de deur staat van de heer des huizes en hij vraagt: 'Is jullie vader hier?', dan zullen zij tot hem spreken: 'Kom binnen'. Nog voordat hij het huis binnengaat, zal de tafel al voor hem voorbereid zijn; hij zal dan binnengaan, eten, drinken en de naam van de hemel

¹¹ Beresjiet Rabba 49,4.

¹² Dat wil zeggen: de leden van het gezin (en het huispersoneel).

¹³ *Anawa* -de betekenis van dit woord is nauwelijks in één woord te vangen, daarom hier de vertaling: bescheiden zachtmoedigheid.

zegenen. Hem zal een zeer tevreden gemoed worden geschonken.¹⁴

Wanneer iemand [zelf wel] (andere versie: geen)* een bescheiden en zachtmoedig mens is, maar (en)¹⁵ zijn huisgenoten zijn kort aangebonden en een arme komt en staat bij de deur en vraagt ‘Is jullie vader hier?’, dan zullen zij hem antwoorden ‘Nee’ (hij is hier niet) en zij zullen hem toesnauwen en hem onder verwijten wegsturen.

Uitleg:

Zorg voor de armen

Opnieuw gaat de midrasj uitvoeriger in op de woorden van José ben Jochanan: ‘En laat de armen leden van jouw huishouden zijn’. Nu speels gelezen als: ‘Leer de leden van jouw huishouden zachtmoedigheid en bescheidenheid, of ‘laat de leden van jouw huishouden (als) armen zijn, niet werkelijk armen maar zich identificerend met de armen en zich gedragend als armen.’ Wie zich een sobere levensstijl en een houding van eenvoud eigen maakt, is het best beschermd tegen arrogantie en onbegrip voor de minder bedeelde. Soberheid is volgens de Wijzen de zekerste weg naar het verwerven van de deugd van ‘*anawa*’- zachtmoedigheid en bescheidenheid. Mogelijk leest de midrasj-commentator de woorden van José ben Jochanan met een (gebruikelijke) woordspeling net even anders. In plaats van ‘*oni'im*’ – ‘armen’, leest hij ‘*anawim*’- ‘bescheiden en zachtmoedige mensen.¹⁶

Als huisheer is het niet genoeg dat je zelf bescheiden en zachtmoedig bent. Ook je huisgenoten moeten dit zijn. Door zichzelf als het ware tot armen te maken, ontstaat bij leden van het huishouden een vanzelfsprekende empathie ten opzichte van de behoeftigen die om hulp komen vragen.

Goede zorg voor de armen is niet alleen opdracht tot het feitelijk verlenen van hulp, maar vereist empathisch vermogen en een levensinstelling van bescheiden eenvoud. Goede zorgverlening vraagt om een bredere context dan de welwillendheid van enkele personen! Het welbevinden en het behoud van eigenwaarde van degene die om hulp vraagt dient voorop te staan, ook bij allen met wie we ons dagelijks omringen.

Slot tekst Avot de-Rabbi Nathan 17b

Een andere uitleg van ‘Leer de leden van je huishouden zachtmoedigheid en bescheidenheid’ Wanneer iemand een zachtmoedig en bescheiden mens is en ook de leden van zijn huishouden zijn bescheiden en zachtmoedig, en hij gaat op reis naar een land overzee, dan kan hij (gerust) zeggen: ‘Ik dank U, Eeuwige, mijn God, dat mijn vrouw niet twist met anderen’ [en dat mijn kinderen niet twisten met anderen].’ Zijn hart is niet angstig en zijn gemoed is standvastig tot aan het tijdstip van zijn terugkeer. Maar wanneer een mens [zelf wel] een (geen)¹⁷zachtmoedig en bescheiden is, maar (en)

¹⁴ Ook hier zijn verschillende interpretaties mogelijk. (1) God zal genoegdoening beleven aan de zegen. 2) De gastheer zal zegen ten deel vallen. 3) De gast zal genoegdoening en zegen beleven, omdat hij met zoveel zorg ontvangen is

¹⁵ S. Schechter kiest voor de lezing: ‘geen bescheiden en zachtmoedig mens’. Een andere versie laat juist het woordje ‘geen’ weg, zoals in de uitgave van de Gaon van Wilna. De zeggingskracht van deze laatste lezing is groter. Zie ook L. Ginzberg, *Mavo le-Massechtot*, p. 118-119.

¹⁶ In het Hebreeuws vertonen deze termen slechts een miniem verschil en de rabbijnen verwisselen ze welbewust wel vaker.

¹⁷ De uitgave van de Gaon van Wilna leest hier opnieuw: ‘Wanneer een mens (zelf wel) een zachtmoedig en bescheiden mens is, maar zijn huisgenoten .’ Zie ook L. Ginzberg, *Mavo le-Massechtot*, p. 118-119; hij kiest na een vergelijking van de verschillende versies eveneens voor de lezing zonder het woordje ‘geen’. S. Schechter kiest hier evenwel voor de lezing met het woordje ‘geen’ (zo in handschrift Oxford).

de leden van zijn huishouden zijn kort aangebonden en hij gaat naar een land overzee, dan zegt hij; ‘Moge het Uw wil zijn, Eeuwige, mijn God, dat mijn vrouw niet zal twisten met anderen en dat (ook) mijn kinderen niet met anderen zullen twisten.’ Zijn hart zal bang zijn en zijn gemoed zal wankel zijn totdat hij terugkeert.

Uitleg:

Deze les – hier voorgehouden aan een enkele huisheer en zijn huishouden, geldt uiteraard niet minder voor een samenleving als geheel.’ *‘Anawa’*- bescheidenheid en zachtmoedigheid vormen de hoofdpijlers van iedere zorgzame en humane gemeenschap. Deze eigenschap vormt het meest effectieve medicijn tegen oorlog, twist en tweedracht. Wanneer de deugd van *‘anawa’* binnen een gemeenschap of samenwerkingsverband ontbreekt, zal de angst voor twist toenemen. Dan zal het moeilijk worden om strijd van allen tegen allen te voorkomen. Het woordje *‘leer’* staat in deze les centraal. Het is niet genoeg om zelf als individu een rechtschapen en empathisch mens te zijn. Binnen een samenleving die wil overleven staat of valt alles met educatie, met de overdracht van maatschappelijk relevante waarden en deugden!

Ongewenste intimiteiten

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 18a

‘En praat (babbel)¹⁸ niet uitgebreid met vrouwen [de vrouw]¹⁹ – zelfs niet wanneer zij iemands eigen vrouw is, laat staan dat zij de vrouw van een ander is, want alle tijd dat een mens uitgebreid praat met vrouwen* brengt hij zichzelf schade toe, verwaarloost hij de woorden van de Tora en hem zal uiteindelijk Gehenna ten deel vallen.’

Een andere uitleg van ‘praat niet uitgebreid met vrouwen.’

Wanneer iemand naar het leerhuis gaat en men verleent hem daar geen respect of wanneer hij een woordenwisseling heeft met zijn naaste, dan moet hij niet aan zijn echtgenote gaan zeggen: ‘Zo en zo heb ik een conflict gehad met mijn naaste, dit en dat heeft hij mij gezegd, dit en dat heb ik hem gezegd.’ Omdat hij zichzelf daarmee beschaamd maakt, zijn vrouw beschaamd maakt en zijn naaste beschaamd maakt. Dan zal zijn echtgenote die hem voorheen (nog) respect betoonde hem uitlachen. En wanneer zijn naaste dit hoort, zegt hij: ‘Wee mij, woorden die tussen mij en hem speelden, is hij gaan vertellen aan zijn vrouw.’ Het resultaat is dat die man zichzelf beschaamd maakt, zijn vrouw en zijn naaste.

Uitleg:

Ongewenste intimiteit

De woorden van het citaat (vgl. Misjna Avot 1,5) vormen volgens de verklaarders (zoals Don Jitzchak Abravanel) een logische voortzetting van wat José ben Jochanan hieraan voorafgaande zei over het ontvangen van de armen en behoeftigen als leden van het huis. Een

¹⁸ De hier gebruikte term (*sicha*) heeft de betekenis van: praten over triviale onderwerpen, kletsen. Zie commentaar van Menachem Me’iri (Bet ha-Bechira) op Misjna Avot 1,5; in verwijzing naar een voorbeeld in Babylonische Talmoed, Avoda Zara 19b

¹⁹ Letterlijk staat er in het Hebreeuws ‘de vrouw’; sommige verklaarders zien dit als een expliciete verwijzing naar de vrouw des huizes.

huisheer die vele gasten in zijn huis ontvangt en hen zich thuis doet voelen alsof zij huisgenoten zijn, meet zich allicht een al te amicale houding aan ten opzichte van de vrouwen onder hen. Hij verleent ieder die hij ondersteunt weliswaar een zeker gevoel van gelijkwaardigheid, maar de verhouding blijft feitelijk die van zorgbieder tegenover zorgbehoevende. De armen zijn op de hulp van de gastheer aangewezen. De afhankelijkheid van de geholpenen kan maar al te makkelijk voeren tot machtsmisbruik en ongewenste toenadering van de kant van de huisheer. Om dit te voorkomen moet een man – niettegenstaande vriendschappelijke omgang – afstand houden tot vrouwen. Daartoe voert de traditie twee redenen aan. 1) Opdat hij geen misverstanden wekt. Zelfs de schijn van ongewenste intimiteit moet hij al vermijden. Daarom mag hij in het openbaar evenmin koketteren met zijn eigen echtgenote.²⁰ 2) In het kader van *sejag la-Tora* en vanwege de kracht van de seksuele drijfveer in de mens, doet de huisheer er verstandig aan zichzelf in bescherming te nemen. Vooral lichtzinnig kwebbelen met andere vrouwen moet hij tot het minimum beperken, zeker wanneer dit over triviale onderwerpen is. Van het ene komt immers het andere. In dit verband citeert Don Jitzchak Abravanel (in zijn commentaar bij Misjna Avot) een wijsheidsuitspraak, die is overgeleverd in het kleine Talmoed-traktaat Kalla Rabbati: ‘Daarom leren onze Wijzen: Gedachtespinsels leiden tot begeerte, begeerte leidt tot wellust, wellust leidt tot streven (intentie) en streven leidt tot de daad.’²¹ In de Babylonische Talmoed stellen de Wijzen: ‘Spreek niet uitgebreid met een vrouw, want daardoor kom je tot ontucht.’²²

Een vrouw in haar periode

L. Finkelstein²³ wijst op alternatieve lezingen in een handschrift van Avot de Rabbi Nathan (New York) en in sommige overleveringen. Deze bezien de uitspraak van José ben Jochanan in een speciaal licht:

»En praat niet uitgebreid met vrouwen, (men mag dit) ook niet als het iemands eigen vrouw is gedurende haar periode van afzondering (en onreinheid)[3]. Laat staan met een vrouw van iemand anders, vanwege de aantijgingen van mensen (of: vanwege valse schijn)«²⁴

Of in een alternatieve lezing in het commentaar van Rasji:

»Iemand mag niet uitgebreid praten met zijn vrouw in haar periode van afzondering, opdat hij niet met haar tot overtreding komt, het mag zelfs duidelijk niet wanneer zijn vrouw rein is, omdat hij dan de woorden van de Tora verwaarloost.«²⁵

Praat niet met je vrouw over aalmoezen

In Sefer midrasj Sjmoe’él vinden we een interpretatie, die de direct voorafgaande context (huis open stellen voor de armen) in de betekenis betreft. De gastheer moet zijn gastvrijheid en gaven aan de armen vooral niet bespreken met zijn echtgenote. Zij zou een negatieve en

²⁰ Men zou eens per ongeluk kunnen denken dat het een andere vrouw betreft!

²¹ Zie Massechet Kalla Rabbati 2,19.

²² Zie Babylonische Talmoed, Nedarim 20a.

²³ Rasji bij Misjna Avot I,5; zie L. Finkelstein, *Mavo le-Massechtot Avot de-Rabbi Nathan*, New York 1950, p. 140-142.

²⁴ D.w.z. om geen valse schijn te wekken die aanleiding zou kunnen vormen voor een of andere – overigens onterechte – beschuldiging van verboden relaties.

²⁵ Rasji bij Misjna Avot I,5.

remmende werking kunnen uitoefenen op zijn vrijgevigheid.²⁶

De negatieve visie op vrouwen, waarmee we hier worden geconfronteerd, is typerend voor de middeleeuwen en wat later. De eerlijkheid gebiedt ook hier kennis van te nemen. Onder een veelheid aan commentaar vinden we bij Don Jitzchak Abravanel ook deze onverkwikkelijke interpretatie:

»Maar het is ook mogelijk het zo uit te leggen, dat vrouwen van nature neigen tot knieperigheid. En zij kijken met misprijzende ogen naar genoemde gaven aan de armen en de gastvrijheid. Daarom wordt gewaarschuwd dat hij (de echtgenoot) inzake aalmoezen en liefdadige handelingen niet al te veel moet spreken met zijn echtgenote. Hij (José ben Jochanan) spreekt over 'de vrouw' met een bepalend lidwoord²⁷ – om daarmee te verwijzen naar de vrouw die bij hem woont en in zijn schoot ligt, dat wil zeggen dat hij niet om raad moet vragen aan zijn echtgenote en hij moet geen aalmoezen geven en gasten ontvangen na (eerst) haar toestemming (te hebben gevraagd). Zij zal immers altijd proberen hem daarvan te weerhouden. (...) Want het is geen goede zaak raad van haar te aanvaarden en uitgebreid met haar te converseren. Deze les kan iemand ook uit de Tora leren. Hetzij uit de wederwaardigheden van de eerste mens – immers omdat hij luisterde naar de stem van zijn echtgenote, veroorzaakte hij dat hij uit Eden werd verdreven en hem gajhinom²⁸ ten deel viel. Hetzij van Mosjè, ons aller leermeester, die van zijn echtgenoot scheidde²⁹, opdat zij hem niet af zou houden van zijn vervolmaking. Hetzij van Sjloomo wiens hart zijn echtgenotes deden dwalen.«³⁰

Vertel een vrouw geen geheimen

Versie b van Avot de Rabbi Nathan (ed. Schechter 18a) vult het citaat van José ben Jochanan aan met een voorbeeld uit de geschiedenis van de richter Sjimsjon:

'Een andere uitleg van 'praat niet uitgebreid met vrouwen' – het hoeft geen betoog (dat dit niet mag) met de vrouw van je naaste, maar (dat dit niet mag) met iemands eigen vrouw is (eveneens) zeker, want zo vinden wij ten aanzien van de vrouw van Sjimsjon. Wie veroorzaakte dat straf over hem kwam? (Hij zelf) omdat hij uitgebreid met haar sprak.'

Een overlevering in de Tosefta geeft ons meer inzicht in de exegetische achtergrond van de toevoeging in deze versie:

»Sjimsjon kwam in opstand (tegen Gods wetten) met zijn ogen. Er is immers gezegd: [*'En toen hij in Timna een vrouw uit de dochters van de Filistijnen had gezien, keerde hij terug om het zijn vader en moeder te vertellen*]. En Sjimsjon sprak: *Neem haar voor mij tot vrouw* (Richt. 14:2). *Zij is immers de juiste in mijn ogen* (vgl. Richt. 14:7). Daarom staken de Filistijnen hem de ogen uit, er is immers gezegd: *'Toen grepen de Filistijnen hem en staken hem de ogen uit'* (Richt. 16:21).«³¹

Sjimsjon praatte uitgebreid met de vrouw uit Timna (vs. 7). Hij vertelde haar dingen die hij beter voor zich had kunnen houden (vgl. vooral vs. 16-17). Aan een zelfde soort loslippigheid

²⁶ Zo in Sefer Midrasj Sjmo'e'l (met weergave van uitleg bij Rasji) ed. Venetië, p. 16 (Midrasj Sjmo'e'l is een commentaar op Misjna Avot van Rabbi Sjmo'e'l bar Jitzchak di Ozida [geb. ca. 1540], leerling van Rabbi Jitzchak Loeria). Vgl. in dit verband ook H. Reisman, *Ijjoenim be-Pirkè Avot*, Tel Aviv 2001, p. 84.

²⁷ Letterlijk sprak hij: 'Converseer niet uitgebreid met **de** vrouw.'

²⁸ Ook metaforisch uitgelegd als een vernietigend lot en de dood.

²⁹ Volgens de midrasj leefden Mosjè en zijn echtgenote niet langer samen als man en vrouw.

³⁰ Zijn vrouwen spoorden hem aan tot een decadente leefwijze en tot afgoderij. Vgl. I Kon. 11. Zie Abravanel, commentaar op Misjna Avot a.l.

³¹ Zie Tosefta Sota II,15. Vgl. Talmoed Jeroesjalmi, Sota I, hal. 8 (7a).

maakte hij zich later schuldig tegenover de heidense hoer Delila (vgl. Richt. 16:17). De breedsprakigheid en losse omgang van Sjimsjon met deze vrouwen werd hem ten slotte noodlottig. Avot de-Rabbi Nathan versie b staat erom bekend vrouwonvriendelijker te zijn dan versie a. Dat gegeven vinden we hier enigszins bevestigd. Ligt bij versie a de nadruk op het concept **sejag la-Tora** (extra voorzichtigheid voor de man om niet in overtreding te geraken), versie b interpreteert de uitspraak vooral als waarschuwing tegen de loslippigheid en intriges van vrouwen. Zij zouden geen geheimen kunnen bewaren, het hun geschonken vertrouwen schenden en zo aan de ondergang van hun praatgrage slachtoffers bijdragen. Voor deze misogynie uitleg, biedt de uitspraak van José(f) ben Jochanan – als geformuleerd in Misjna Avot – geen aanknopingspunt!

Maak haar en jezelf niet te schande

Na de woorden ‘**een andere uitleg**’ volgt nu in Avot de-Rabbi Nathan een alternatieve verklaring die de context (je huis open stellen voor de armen) niet verder in de duiding betreft. Spreken tegen je vrouw over conflicten met derden of over ondergane vernederingen is onverstandig. Daarmee bewijst iemand immers zichzelf, zijn echtgenote en zijn naaste een slechte dienst. Onverkwikkelijke zaken als ruzies of nare ervaringen met collega’s kan een echtgenoot maar beter voor zichzelf houden en niet via zijn echtgenote aan de openbaarheid prijsgeven.

De versie van ‘**een andere uitleg**’ vinden we in Avot de-Rabbi Nathan *noesach* b³² nog wat anders geformuleerd:

»Een andere uitleg van ‘praat niet uitgebreid met vrouwen. Op welke manier kan iemand zijn vrouw beschaamd maken? In het geval dat er een woordenwisseling plaats heeft tussen hem en zijn naaste en wanneer hij daarover in zijn huis spreekt. Wanneer zijn zijn vrouw dit dan hoort, naar de markt gaat en (daar) de vrouw treft van zijn naaste, en dan tot haar zegt: ‘zo en zo handelt jouw man, zo en zo heeft hij hem toegeschreeuwd, zo en zo heeft hij hem beschaamd gemaakt (vernederd), dan zullen zij een woordenstrijd met elkaar aangaan, naar elkaar gaan schreeuwen en elkaar voor leugenaarster gaan uitmaken. En ook passanten zullen zich in hun woordenstrijd mengen. Wie veroorzaakt dat zijn vrouw te schande wordt? Hij (zelf), omdat hij uitgebreid met haar gepraat heeft. «

De exegeet en Talmoed-commentator Rasji geeft een soortgelijke uitleg bij deze passage van Misjna Avot. Dat doet hij op grond van een overlevering uit Eretz Jisra’el:

»‘En praat niet uitgebreid met vrouwen, zelfs niet wanneer zij je eigen vrouw is, omdat je dan de studie van de Tora verwaarloost’ (vgl. Misjna Avot 1,5) – of je komt er toe, wanneer je uitgebreid met een vrouw praat, om haar te vertellen over het conflict dat je hebt met je naaste; vrouwen zijn (nu eenmaal) licht ontvlambaar³³, zij zal onmiddellijk ook gaan redetwisten met

³² Ed. S. Schechter p. 18a.

³³ In het Hebreeuws ‘*kal da’at*’ – snel van oordeel, reactief. Vgl. Rasji i.v.m. de term ‘*katzar da’at*’ in Babylonische Talmoed, Berachot 29b; in betekenis van kort aangeboden, ongeduldig.

haar compagnon, de vrouw van je naaste, het resultaat is dat je haar te schande maakt.«³⁴

Rabbi Menachem Me'iri³⁵ geeft een wat neutralere uitleg aan 'praat³⁶ niet uitgebreid met vrouwen.' Mannen moeten niet te veel praten met hun vrouwen over koetjes en kalfjes, maar over zinnige en praktische zaken mogen ze wel met hen overleggen. Het siert Tora-geleerden immers om tijdens hun conversaties zo veel mogelijk over Tora te converseren en niet over onbenulligheden.³⁷

Breng jezelf geen schade toe

We richten ons nu op een ander aspect in de woorden van José ben Jochanan:

'want alle tijd dat een mens uitgebreid praat met een vrouw brengt hij zichzelf schade toe, verwaarloost hij de woorden van de Tora en hem zal uiteindelijk Gehenna ten deel vallen.'

Het is opvallend dat de overtreder juist zichzelf ook schade toebrengt. Dit gegeven pakt Don Jitzchak Avrabanel op in zijn uitgebreide uitleg bij Misjna Avot. Hij vergelijkt de ernst van onzedelijkheid en overspel met die van diefstal. Overspel en ontucht zijn erger dan stelen. Beide vergrijpen berokkenen schade aan de ander, maar de dief is in ieder geval nog goed voor zichzelf, hoewel slecht voor een ander. Door te stelen houdt de dief zichzelf in leven. De ontuchtige is daarentegen niet alleen slecht voor een ander, maar ook voor zichzelf. Wie ontucht en overspel pleegt, maakt zichzelf en anderen te schande., Bovendien werkt hij mee aan zijn eigen ondergang. Zo hij betrapt werd, wachtte hem (in bijbelse tijden) de doodstraf. De dief hoefde slechts het gestolenen, aangevuld met een extra vergoeding, te restitueren. Buitendien kon en kan de dief op die manier de toegebrachte schade en iets van het toegebrachte leed aan zijn naaste en de gemeenschap vergoeden. Dat alles is niet mogelijk voor wie de lichamelijke integriteit van zijn naaste heeft aangetast. Het toebrengen van schade en schaamte is te vergelijken met bloedvergieten. Verlies van waardigheid is – evenals een leven – in feite niet meer te herstellen. Vandaar de bittere slotconclusie, dat wie door lichtzinnige omgang met vrouwen tot verboden intimiteiten wordt verleid uiteindelijk in gajhinnom belandt.

Dit commentaar van Abravanel toont de sensibiliteit van een religieuze cultuur, waarin aantasting van de lichamelijke integriteit van de naaste terecht als ernstiger beoordeeld wordt dan een materieel vergrijp (zoals diefstal of fraude).

Terug naar index:

Naar volgende hoofdstuk (8):

³⁴ Rasji op Misjna Avot I,5.

³⁵ Rabbi Menachem Me'iri, Sefer Bet ha-Bechira op Misjna Avot I,5.

³⁶ De hier gebruikte term (*sicha*) heeft de volgens Menachem Me'iri de betekenis van: praten over triviale onderwerpen, kletsen. Zie zijn commentaar van op Misjna Avot I,5, in verwijzing naar een voorbeeld in Babylonische Talmoed, Avoda Zara 19b.

³⁷ Vgl. Babylonische Talmoed, Soeka 21b en Avoda Zara 19b.